

Bárth János: Jankováci levelek

*Jobbágyvagyon és örökösödés a bácskai Jankovácon
a XIX. század első felében*

*MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára,
Kecskemét, 2018. 264 p. ISBN 978-963-9815-50-6*

Aki esetleg a címben szereplő földrajzi nevet keresné a mai térképeken és a Google Maps nem adna ki találatot, ne csodálkozzon. A Bárth János által ábrázolt egykori Jankovác jobbágyi világának színhelyet adó település ma Jánoshalma néven keresendő. A középkori Jankó, Jankszállásként említett puszta, majd falu a török háborúk utáni kamarai újratelepítést követően virágzott fel, és vált mezővárossá. A szerző által vizsgált időszakban az ország területéhez viszonyítva még földrajzi elhelyezkedése is más volt Jankovácnak, mely 1904 után kapta a Jánoshalma nevet. A 19. század első felében még Bács-Bodrog vármegye legészakibb csücskének volt meghatározó mezővárosa. Trianon utáni helyzete változott, a mai szerb–magyar határhoz viszonyítva 35 kilométerre található, Tompától északnyugatra.

Az 1944-ben született Bárth János egész életét az alföldi tanyavilág, az egykori mezővárosok és falvak paraszti társadalmának, néprajzának, agrártörténetének, népesedéstörténetének, vallási néprajzának vizsgálatával töltötte. Muzeológusi, történészi, oktatói pályájának során számtalan érdekes és fontos kötetet, tanulmányt készített a 18-19. századi Duna-Tisza közén élő emberek életmódjáról, szokásairól, társadalmáról és gazdálkodásáról. Ezen újabb kötet szülőföldjének, Jankovácnak az agrártársadalmáról szól, bemutatva egy 19. századi Bács-Bodrog vármegyei mezőváros életmódját, lakóinak gazdálkodását, társadalmának rétegződését, tárgyi néprajzát.

A kutató kergethet nagy álmokat egy-egy történeti téma kibontása során, azonban az írott és helyenként a tárgyi források megléte, vagy meg nem léte sokszor behatárolja lehetőségeinket. Jankovác mezőváros vizsgálata kapcsán azonban források bőségéről beszélhetünk és a szerző alaposágát dicséri, hogy e forrásokat példaértékűen használta fel. Az alföldi mezővárosok esetében sokszor tapasztaljuk azt, amit a dunántúli recenzens is irigyel, hogy a 19. század első feléből származó mezővárosi tanácsai jegyzőkönyvek is fennmaradtak. Jankovác esetében is rendelkezésünkre állnak szerencsére e ritka források. A korszak rendi társadalmában mindig fontos volt a jobbágytelkeket birtokló földesúri család személye, annak viszonya a településhez. A történész, néprajztudós szempontjából pedig az lényeges, hogy e család anyaga megmaradt-e az utókornak. A település birtokos családjának, az Orczy családnak a levéltára az MNL Országos Levéltára P szekciójában rendelkezésre áll, és emellett

pedig a végrendeleteket, hagyatéki leltárakat, jobbágyleveleket is tartalmazó úriszéki anyag az illetékes megyei levéltár gyűjteményét gazdagítja. A szerző a szomszédos magyar, valamint határon túli megyék levéltári anyagait is bevonta kutatásába.

A kötet két nagyobb egységre tagolódik. Az első részben a mezőváros gazdálkodásának, paraszti társadalmának részletekbe menő elemzését olvashatjuk. A második részben hatvanhárom – a kötetben – felhasznált dokumentumot közöl a szerző.

A százötven oldalas elemző rész Jankovác birtoklástörténetével, és a kissé hosszadalmas, talán szakembereknek szóló kötet esetében elhagyható, úriszék működéséről szóló fejezettel kezdődik. A következő nagy fejezet a jobbágyvagyon, jobbágygazdaság, gazdálkodás és életmód tükrében mutatja be a 19. századi mezővárost. A háromnyomásos földművelést folytató jobbágyok a külterülethez tartozó Hergevicán is birtokoltak földeket. Jankovác azoknak a kettős határhasználatú településeknek számát gazdagítja, amelyekre jellemző, hogy voltak úrbéri földjeik és voltak olyan területeik is, amelyek mentesek voltak az úrbéri kötöttségektől. Természetesen a földesúr és a mezőváros lakói e földek jogai kapcsán ellentétes érdekeket képviseltek és így a 19. század folyamán hosszú évtizedekig húzódó pereket folytattak. A történész szerencséje ez, és az is, hogy e perek iratanyaga, benne a határhasználatról, gazdálkodásról és sok másról szóló értékes adatokat hordozó iratok fennmaradtak. A szerző az agrárgazdálkodás szegmensein haladva a mezőgazdaság, állattenyésztés, szőlő- és kertművelés elemzésével árnyalja a korabeli Jankovác gazdálkodási viszonyait. A mezőváros gazdasági teljesítőképességét nemcsak önmagában, hanem megyei kontextusba helyezve, a szomszédos hasonló mezővárosokkal összehasonlítva mutatja be. Emellett az alföldi gazdálkodási egység, a szállásbirtok működéséről is képet kap az olvasó. A gazdálkodáshoz szükséges eszközöket a fellelt hagyatéki leltárak gazdag anyaga szolgáltatta a szerző számára. Aki a korabeli paraszti társadalom tárgyi néprajzával szeretne megismerkedni, e kötetben számos példát talál a korban használt eszközökre.

A mű következő fontos fejezete, a mezőváros paraszti társadalmának elemzését, dinamikáját, rétegződését adja. A szerző nagyon határozottan leszámol azzal a toposszal, hogy a jobbágyságot egységesen egy szegény társadalmi osztályként értelmezzük. A fennmaradt hagyatéki leltárakból számos példát láthatunk arra, hogy mi mindennel bírt egy több jobbágytelekkel bíró gazda. A korabeli jankováci paraszti társadalom rétegződésének bemutatása nagyon fontos és értékes része a kötetnek. Az alföldi paraszti társadalom gazdasági, jogi alapegysége a többgenerációs nagycsalád volt. A családon belüli viszonyokat, a család belső munkamegosztását a birtokelosztás megvalósulását és a családtagok egymás közti viszonyait Bárth János sok példa és hatalmas forrásbázis felhasználásával elemzi. Ez a rész, külön kitérve az árvák helyzetére, talán a kötet legizgalmasabb fejezete.

A történeti rész befejeztével a függelékben hatvanhárom dokumentumot közölt a szerző. Ezek döntő többsége az úriszéki iratanyagból származó jobbágylevelek,

hagyatéki leltárak, végrendeletek, egyezséglevelek körébe tartozik. (A forrásokban és az elemző részekben közölt jobbgynévsorok esetében érdemes lett volna a mai keresztnévalakokat használni az egységesítés érdekében. A betűhív közléstől talán ez esetben eltekinthetett volna a szerző.) A forrásközlő rész nemcsak a néprajzosoknak, történészeknek lehet érdekes. A közölt dokumentumok a 19. század első felének paraszti társadalmának és gazdaságának minden szintű iskolai bemutatásához plasztikusak, jól felhasználhatóak, hasznosak lehetnek, ezért egy e kort tanító történelemtanár számára is jól alkalmazhatóak.

E kötettel Bárh János életművében visszatért a szülőföld gyökereihez, fontos és hatalmas munkát végezve gazdagította a 19. századi Duna–Tisza közén élő emberek életmódjáról, gazdálkodásáról meglévő ismereteinket.

A kötet borítója a korabeli Jankováci határtérképek részleteivel szép külsőt ad a kiadványnak.

A kötet megjelenéséért a mai nehéz könyvkiadási körülmények között köszönet illeti a szerzőt és kiadó levéltárat.

Polgár Tamás

